

„Je opravdový?“ ptali se mě pak ženy v oddělení dramatické tvorby. „Působí tak, že to možná všechno jenom hraje.“

„Jo, je naprosto opravdový. Vás ta kniha zajímá?“

„Je to dobře napsané. Budeme o tom muset přemýšlet.“

Jednou z oblastí, na které se TNT specializuje, je satira. Zatímco Sovětský svaz zatlačil humor do podzemí, a udělal z něj tak nepřítele státu, nový Kreml lidi aktivně povzbuzuje, aby se smáli na jeho účet. Jeden z pořadů TNT je založený na komických skečích o zkorumpovaných poslancích dumy, kteří si v jednom kuse užívají na večírcích s děvčkami, a přitom se navzájem vychvalují, jací jsou vlastenci; další je o jediném dopravním strážníkovi v Rusku, který nebere úplatky – jeho rodina hladoví a manželka do něj věčně rýpe, aby byl „normální“ a nechal se taky korumpovat. Proč nenechat diváky trochu se odreagovat – hlavně že nepadnou jména žádných skutečných vládních činitelů. Vitalijův názor, že jeho satira by mohla v rámci kremelských pravidel fungovat, byl správný.

Když jsem se snažil se s Vitalijem znovu spojit, zmizel. Sergej mi řekl, že na něj byl vydán další zatykač a zase se uklidil – přespával ve svém Jeepu a vyhýbal se velkým městům. Ale myslím, že je v pořádku; každý rok vídám v knihkupectvích v sekci oddechové četby jeho nový román, zpravidla humoristický.

RUSSIA TODAY

Cizinci, kteří přijeli do Ruska žít, expati, vystupovali nejprve v roli vyslanců vítězné strany ve studené válce. Představovali vyšší úroveň a přijeli naučit Rusko, jak má být civilizované. To se teď mění. Rusko jde nahoru, z učitelů se stali sloužící a už si nejsem jistý, kdo vlastně vyhrál studenou válku.

S Benedictem jsem se seznámil ve Scandinavii, oblíbeném restaurantu expatů, kteří přijeli vyučovat Rusy západním způsobem v dekáдах vítězných zář po konci studené války – právníci z kanceláří „kouzelného kruhu“, auditoři z „velké pětky“ účetních firem, investiční bankéři. Je kousek od Tverské, hlavní moskevské třídy, v malém dvoře s vysokými zelenými stromy. Majitelé jsou Švédové, a když otevřeli, všechno bylo dovezené ze Stockholmu – číšníci, kuchaři, burgery, hranolky – všechno dovezené letadlem. Počátkem jednadvacátého století mluvila většina návštěvníků anglicky; pro ruské oligarchy restaurace nebyla dost opulentní, pro „obyčejné“ Rusy byla zase moc drahá. Cizinci tam přicházeli jako do oázy, dokud se neopili a nedodali si odvahu vyrazit zkoumat moskevskou noc. Byla to atmosféra jako v koloniálním klubu v éře pyšníci se tím, že to všechno už patří minulosti.

Lidé ve Scandinavii byli opálení a mluvili korektní učebnicovou angličtinou. Bavili se o regulaci, corporate governance a fitness. Vládla shoda, že najít v Moskvě místo na jogging je hrůza. A taky to kouření. A ten provoz. Když se napili, vtipkovali o ruských děvčatech, pokud tam ovšem nebyli s manželkami, v takovém případě si povídali o plánech na dovolenou. Měli bělostné zuby. Benedict měl žluté zuby, k obědu pil víno a kouřil dlouhé, tlusté dunhillky. Byl drobný a pohyboval se jako cvrček. V předstíraně omluvném gestu odháněl kouř ze své cigarety stranou. Byl Ir, ale toho typu jako G. B. Shaw nebo Oscar Wilde.

Když se ho lidé ptali, co dělá, rád odpovídal: „Jsem ekonom-dezertér.“

Benedict byl konzultant v oboru mezinárodního rozvoje. „Rozvojoví konzultanti“ jsou misionáři demokratického kapitalismu. Na konci studené války se jich vynořily celé roje a vypochoďovali z Ameriky a Evropy učit zbytek světa, jak být jako oni. Pracují na projektech pro EU, SB, OECD, MMF, OBSE, DIFD,

SIDA a další národní a mezinárodní organizace reprezentující „rozvinutý svět“ (dárce) a radí centrálním i místním vládám v „rozvojovém světě“ (příjemcům). Nosí obleky z Marks and Spencer (nebo ze Zary či Brooks Brothers) a pod paži nosí tlusté desky obsahující „terms of reference“ (známé jako TORA) jejich projektů s názvy jako „Budování tržní ekonomiky v Ruské federaci“ nebo „Dosažení genderové rovnosti s postsovětském prostoru“. TORA obsahují „matice logického rámce“ pro dosažení „objektivně verifikovatelných indikátorů demokratizace“. Západní civilizace shrnutá do prezentačních bodů:

„Volby? Odškrtnuto.“

„Svoboda projevu? Odškrtnuto.“

„Soukromé vlastnictví? Odškrtnuto.“

Projekty vycházejí z přímočarého pojetí historie, jež se dnes učí na univerzitních katedrách „mezinárodního rozvoje“ a na ministerstvech a v mezinárodních organizacích se přijímá jako evangelium: po pádu komunismu projdou bývalé sovětské země nástrahami „přechodu“ na náhorní plošinu liberální demokracie a tržní ekonomiky.

Když jel Benedict poprvé do Ruska, byl ještě učitelem na irské maloměstské univerzitě. Na Petrohradské univerzitě měl přednášku o zásadách „podnikání a efektivního managementu“. Byl rok 1992. Studenti pozorně naslouchali a hltali nové pojmy jako „malé a střední podniky“, „IPO“ a „cash flow“. Večer po přednášce se Benedict vrátil do hotelu. Spletl si směr od recepcie a omylem se ocitl na svatební hostině. Pokusil se zeptat se anglicky na cestu. Nevěsta s ženichem byli nadšení, že mají na svatbě cizince ze Západu, a trvali na tom, že tam musí zůstat. Byl jako exotický svatební dar. Připili mu na zdraví a on tam s nimi zůstal pít. Později odešel do svého pokoje a přinesl jim jako dar karton marlborek a mýdlo Imperial Leather. Ne-

věsta s ženichem byli okouzleni. Všichni dál pili a pak tancovali. Benedict si byl jistý, že Rusko bude brzy jako Západ.

Za pár let vyměnil své místo na irské univerzitě s ročním platem 50 000 dolarů za šestimístné nezdaněné částky v bouřlivě se rozvíjícím průmyslu mezinárodního rozvoje. Dostal nabídku stát se vedoucím týmu projektu s názvem Technická pomoc pro ekonomický rozvoj kaliningradské volné ekonomické zóny. Neměl tušení, kde Kaliningrad je, musel si ho najít na mapě.

Kaliningrad býval známý jako Královec, hlavní město Východního Pruska, domov Immanuela Kanta. Leží u Baltského moře, mezi Litvou a Polskem, naproti Švédsku. Na konci druhé světové války se ho zmocnili Sověti, přejmenovali ho, nově osídlili lidmi dovezenými ze všech končin sovětského impéria a udělali z něj mohutně vyzbrojený, uzavřený vojenský přístav. Byl to nejzápadnější bod SSSR. Po konci studené války Rusům zůstal, třebaže nemá společnou hranici se samotným Ruskem. Nyní je to exkláva Ruska v Evropské unii, geopolitická anomálie. EU uznala „zvláštní postavení Kaliningradu“, ale byla „znepokojena měkkými bezpečnostními problémy“, čímž mělo být řečeno, že z něj pronikal do EU heroin, zbraně, AIDS a nová mutace viru tuberkulózy. Kaliningrad se buď musel změnit, anebo mu hrozilo, že kolem něj vyrostě zeď. Přímé letecké spojení z Evropy neexistovalo. Benedict musel letět do Moskvy, tam se otočit a letět na západ do Kaliningradu. Táhlo mu na padesátku, byl rozvedený a chtěl začít znovu.

Vidět rozdíl mezi omšelými, elegantními domy starého Královce z devatenáctého století a poválečnými sovětskými novostavbami téměř bolelo. Červenou gotickou katedrálou s Kantovým hrobem obklopovaly na jedné straně hordy agresivních paneláků a na té druhé zátoka plná nehybných, rezivějících

válečných lodí. Bary na nábřeží večer zaplnili popíjející námořníci. Pamatuju si, jak jsem se při krátké návštěvě Kaliningradu v jednom takovém baru ocitl. Bylo v něm slabé, baltsky zelenavé světlo. Objednal jsem si koňak.

„Místní?“ zeptala se servírka.

„Jaké se pěstuje v Kaliningradu víno?“ zeptal jsem se a nemyslel jsem to sarkasticky.

„Proč by na koňak bylo potřeba víno?“ podivila se servírka.

Přistála přede mnou sklenka. Jediný doušek mi poskytl třicet vteřin čisté euforie bezprostředně následované nejhorší kocovinou, jakou jsem zažil.

Kaliningradské ministerstvo pro hospodářský rozvoj byl masivní sovětský palác na ústředním náměstí. Benedict a jeho tlumočnice Marina vstoupili těžkými, nízkými dveřmi do světa ruské byrokracie. Široké, zaprášené, prázdné chodby, kde se všechno děje jakoby pod vodou. Telefony ze sedmdesátých let trpělivě vyzváněly, aniž by je někdo zvedal. Přestaly. A zase vyzváněly. Na oknech byly vytahané sametové závěsy. Ve všech kancelářích visel portrét prezidenta – nakláněl na nich hlavu a téměř omluvně se usmíval. Personál tvořily především silné přísné úřednice okolo čtyřicítky až padesátky, skutečný základ ruského státu. Mužů bylo méně a všichni jako by se krčili. Všichni se oslovovali patronymiky: „Igor Arkadijevič“ a „Lydie Alexandrovno“.

Benedictovým protějškem byl P, úředník středního stupně. Měl vytaháný oblek a břicho, které jako by ho táhlo dolů.

„Vy jste ten člověk z evropské technické pomoci? Potřebujeme počítače,“ řekl Benedictovi poté, co se seznámili.

Technická pomoc neznamena technologii, objasňoval Benedict. Znamená školení od západních konzultantů. Benedictova tlumočnice se to snažila vysvětlit.

„Potřebujeme počítače,“ odpověděl P.

Benedict zařídil dodávku počítačů asi za dvě stě tisíc dolarů; vysvětlil panu P., že až přijdou, bude muset podepsat nějaké papíry.

Pustil se do rozvojové strategie pro Kaliningrad. Dostal kancelář v Institutu kybernetiky. Požádal děkana Institutu, zda by ho mohl informovat o rozvoji IT v regionu. Je mi líto, řekl děkan, Institut kybernetiky je sice oficiálně stále univerzita, ale platy jsou tak nízké, že všichni zaměstnanci se v současné době věnují obchodování s rybami. V Kaliningradě se každý musel postarat sám o sebe. Staré zbrojovky vyráběly makarony. Vojáci stažení z východního Německa rozprodávali zásoby kalašnikovů a erpégěček. Jedním z nejsmutnějších míst byla zoo, kdysi chloubu města. Liška běhala kolem dokola klece a honila vlastní ocas, vlk se ochromeně belhal v otevřené jámě, lední medvědi se divoce šklebili a zírali do dálky, divoká veverka se zas a znova vrhala proti tyčím své klece.

Benedict si nechal svou běžovou kancelář vymalovat na bílo a sametové závěsy nahradit žaluziemi. Přizval špičkové manažery z velkých evropských firem, aby zmapovali situaci v telekomunikačním, leteckém, zemědělském, finančním a turistickém sektoru. Během příštích čtyř let vypracovali analýzy příležitostí a rizik, intervenční plány, znalostní stromy a gender mainstreaming strategie. Benedict je posílal P. Ale když mu pak volal, nikdy se nedostal přes jeho asistentku Jelenu.

„P. se vám ozve příští týden,“ říkávala Jelena. A uchechtla se. P. se nikdy neozval. Než přišla Jelena na ministerstvo, bývala zpěvačkou v nočním klubu Crystal na ulici Karla Marxe. Po čase zmizela i Jelena – ujela žít do Turecka s jedním skandinávským velvyslancem, který kvůli ní opustil ženu, děti a diplomatickou kariéru.

Místní vláda měla vlastní představy o rozvoji. Gubernátor zároveň provozoval obchodní přístav a jeho ministr hospodářství teď zakládal síť bank, kde by mohli vyprat zisky. Gubernátor byl velký, plešatý muž, který se věčně potil. Když se s Benedictem jedinkrát sešel, vyprávěl mu: „Nedávno jsem byl v Polsku. Viděl jsem tam, jak vyrábějí kečup v míchačkách na maltu. Takovou inovaci tady potřebujeme.“

Na konci trvání projektu požádal Benedict pana P. o písemnou dokumentaci potvrzující, že počítače za 200 000 dolarů dorazily. P. mu ji odmítl dát; tvrdil, že počítače nikdy nepřišly. Benedict měl podezření, že je rozprodali pod rukou, ale nemohl nic dokázat.

Benedict připisoval neúspěch svého úsilí provinciálnímu charakteru kaliningradské místní vlády. Dostal nové místo v Moskvě, kde měl spolupracovat s jedním federálním ministerstvem, a představoval si, že tamní byrokrati budou mít jinou úroveň. A jeho život v Rusku ho v mnohém těšil. Oženil se se svou tlumočnicí Marinou, přátelskou, neokázalou ženou stejně starou jako on, která měla stejný smysl pro humor. Užíval si své relativní bohatství – už nebyl mizerně placený akademik, ale konzultant s vlastním řidičem, který v restauracích vždy platil za všechny pití. A z projektu vzešlo něco dobrého – Benedict zařídil grant 136 000 dolarů pro dánské experty, kteří uvedli do pořádku zoo. Zvířata se opět chovala normálně. Dokonce i verveka se uklidnila.

V Moskvě Benedict pracoval s federálním ministerstvem pro hospodářský rozvoj na formování strategie EU pro Rusko. Ministr pro hospodářský rozvoj byl považován za nejosvícenějšího ministra ve vládě. Byl akademik a osobní přítel prezidenta, nosil perfektní obleky a růžové košile a v Davosu byl velmi oblíbený. Mezi jeho patnácti náměstkyně byla řada bystrých mladíků

s titulem MBA (nebo na něj aspoň studovali). Na ministerstvu průběžně probíhala rekonstrukce. Některá patra zářila novotou, mnohem víc jich ale bylo opakováním toho, co Benedict poznal v Kaliningradě. Ty samé setmělé chodby, věčně vyzvánějící telefony, těžké závěsy a fotografie prezidenta – nového, ale taky se omluvně usmíval.

„Mohl byste s sebou vzít papír?“ požádala Benedicta žena, která byla jeho kontaktní osobou. „Noste nám vždycky papír: A4. Všechny odbory ho dostávají na přiděl a nikdy nedostaneme tolik, kolik potřebujeme.“

Pokaždé když šel Benedict na schůzku na ministerstvo, chránil jeho kabát před sněžením balíky ačtyřek.

„Nejsem si jistý, jestli ministerstvo chápe, kvůli čemu tu jsme,“ svěřil se mi jednou večer ve Scandinavii. „Tuhle mě požádali, abych zorganizoval a zaplatil novoroční večírek pro celý odbor.“

Mezitím se země kolem nás měnila. Benedict každý den vyhodnocoval projekty EU v Rusku v hodnotě stovek milionů dolarů. Všechny uváděly, že plní předepsaná kritéria:

„Demokracie? Ano. Rusko je prezidentská demokracie, volby se konají každé čtyři roky.“

„Rozvoj občanské společnosti? Ano. Rusko má množství nových neziskových organizací.“

„Soukromé vlastnictví? Ano.“

Rusko sice má volby, ale „opozice“ se svými bezmála komickými lídry je organizována a financována takovým způsobem, že ve skutečnosti posiluje Kreml. Když se v televizních debatních pořadech zarudlí komunisté hádají s prskajícími nacionalisty, divák si z toho musí odnést pocit, že ve srovnání s touhle partou je prezident jediný rozumný kandidát. A Rusko sice má řadu nevládních organizací reprezentujících kdekoho od bikerů po včelaře, ale často jsou zakládány Kremlem, který je

využívá k vytvoření „občanské společnosti“, jež je mu stabilně loajální. A Rusko sice oficiálně má svobodný trh s megakorporacemi uskutečňujícími rekordní primární emise akcií na globálních burzách, ale většina jejich vlastníků jsou prezidentovi přátelé. Anebo to jsou oligarchové, kteří oficiálně přísahají, že všechno, co jim patří, je taky prezidentovo, když to potřebuje. „Všechno, co mám, patří státu,“ říká jeden z nejbohatších lidí v zemi Oleg Děripaska. To není tranzitivní země, ale jakási postmoderní diktatura používající terminologii a instituce demokratického kapitalismu k autoritářským cílům.

Málokdy jsem viděl Benedicta rozzlobeného, ale když mluvil o tomhle, začal koktat a celý zrudl. Byl jen trubačem ve velkém procesí mezinárodní byrokracie, ale znechucovalo ho, že mu nikdo nenaslouchá. Západ se s tímto znásilněním významů smiřuje, a tím se na něm spolupodílí. Benedict nebyl žádný moralista, ale na té falši ho něco odpuzovalo.

„Když začneš tvrdit, že nějaká věc je ve skutečnosti něco jiného, tak se nakonec všechno sesype...“ řekl jednou a praštil zapalovačem o stůl. A když se pak uklidnil, dodal: „Je to jako Západ v křivém zrcadle.“

Řekl jsem Benedictovi, že jsem zjistil, jak jsou strukturované ruské televizní stanice. Na první pohled je většina ruských televizních společností organizována jako kterákoli západní televizní stanice. Nezávislé produkční společnosti nabízejí své nápady v na první pohled otevřené soutěži. Ale má to háček. Jak jsem záhy zjistil, většina produkčních společností je částečně nebo úplně vlastněna šéfy a vysokými manažery televizních stanic. Objednávali sami od sebe. Ale protože měli opravdový zájem na tom, aby měli dobré programy a vysokou sledovanost, vytvořili řadu firem, které ve vzájemné soutěži přicházely s lepšími nápady. A televizní společnosti sice platí daně a sídlí v nových kancelář-

ských budovách, ale produkční společnosti, které ve skutečnosti vydělávají většinu peněz, fungují v docela jiném světě.

V jedné takové produkční společnosti jménem Potěmkin jsem nedávno stříhal svou show. Sídlila daleko od mrakodrapů ze skla a oceli v centru Moskvy, na ospalém průmyslovém předměstí. Nebyla to zóna mladých profesionálů v kostěných brýlích, kteří šňupou kokain a pojídají bio sendviče; byly tu k vidění jen odulé obličejce a opilecké oči továrních dělníků a potetovaná břicha řidičů kamionů, kteří vozí zboží po jedné šestině bahna, ledu a močálů světa. Na černých plechových vratech šedivé skladištní budovy, v níž Potěmkin sídlil, nebyla žádná cedule ani číslo. Za vraty byla špinavá místnost jak ve vězení, kde mě čekal znuděný, nestřízlivý strážný, který si mě pokaždé prohlížel, jako bych byl vetřelec vnikající do jeho životního prostoru. Musel jsem projít neosvětlenou betonovou chodbou, zahrnout prudce doprava a vyšlapat dvě patra úzkých schodů, na jejichž vrcholu byla další neoznačená černá plechová vrata. Tam jsem zazvonil a z interkomu se ozval nevlídný hlas: „Kdo jste?“ Zamával jsem pasem směrem k tušené kameře. Pak se ozval bzuckák na dveřích a vešel jsem do Potěmkin Productions.

Najednou jsem byl zase v západní kanceláři s nábytkem z Ikey, v níž pobíhala spousta lidí po dvacítce v džínách a pestrých tričkách s rukama plnýma kávy, kamer a rekvizit. Mohla to být televizní produkce kdekoli na světě. Ale když jste prošli kolem recepce, konferenční místnosti, espresso baru a oddělení castingu, došli jste k zamčeným bílým dveřím. Tam se hodně lidí otočí, protože usoudí, že už viděli celou kancelář. Ale stačí vytkat kód a vstoupíte do mnohem rozsáhlejších prostor. Tady sedí produkční a hádají se se svými asistenty, účetní důležitě procházejí se svými výkazy a řady mladých děvчат koukají do obrazovek a hbitými prsty přepisují rozhovory a dialogy z den-

ních prací. Na konci kanceláře jsou další dveře. Vyťukejte další kód a vejdete do střížen, malých kójí, kde na sebe křičí a potí se režiséři a střihači. Za nimi se nacházejí poslední, nejdůležitější a nejnenápadnější ze všech nenápadných dveří, k nimž zná kód málokdo. Vedou do kanceláře šéfa firmy Ivana a do místnosti, v níž se přechovává skutečné účetnictví firmy. Cílem tohoto složitého uspořádání je přelstít daňovou policii. Právě ji mají strážní za úkol nepustit dovnitř, anebo ji zdržet aspoň tak dlouho, aby zaměstnanci stihli uklidit zadní kancelář a využít výhod skrytého zadního vchodu.

Navzdory všem opatřením se daňoví policisté čas od času dostavili – když jim někdo dal tip. Věděli jsme, co máme dělat, když přišli: sebrat si věci a tiše zmizet. Když se někdo bude na něco ptát, řekněte, že jste jen přišli na pracovní jednání nebo na casting. Když se to stalo poprvé, byl jsem si jistý, že skončíme v poutech a zavřou nás za podvod. Ale pro mé ruské kolegy byly razie důvodem k oslavě. Zbytek dne bylo volno bez ohledu na to, jaké termíny zrovna honili, neboť Ivan se dohadoval s daňovou policií na co nejmenším výpalném. „Pracuje tu jen asi deset lidí,“ tvrdil s mrknutím oka inspektorům, kteří se rozhlíželi po desítkách stolů, židlí a ještě teplých počítačů. Pak Ivan asi jako důkaz přinesl fiktivní účetnictví z přední kanceláře a začal se s inspektory dohadovat u čaje a sušenek, jako by to byla úplně normální obchodní transakce. Což v Rusku byla. Inspektoři si prohlédli fiktivní účetnictví, o němž velmi dobře věděli, že je fiktivní, a udělili Ivanovi pokutu podle zákona, o němž velmi dobře věděli, že se na něj nevztahuje. Vše se urovnalo a všechny role, pózy a repliky naplnily rituál legality. Tento rituál se odehrával den co den v každém středně velkém podniku, v každé restauraci, modelingové agentuře a PR firmě po celé zemi.

Jednou jsem se Ivana zeptal, jestli je tohle všechno nutné. Nemohl by prostě platit daně? Zasmál se. Kdyby to udělal, neměl by vůbec žádný zisk, vysvětloval. Žádný podnikatel neplatí všechny daně. Nic takového by ho nenapadlo. Nebyla to otázka morálky – Ivan byl věřící a platil desátek charitě. Ale nikdo nevěřil, že by daně šly na stavbu škol a silnic. A daňoví inspektoři raději brali úplatky, než aby se namáhali krást peníze vybrané standardním způsobem. A kromě toho Ivanův zisk odsávali vysílatelé. Okolo patnácti procent rozpočtu každého programu šlo člověku z televizní stanice, který program objednal a byl spolujednatel. Znal jsem jednoho britského televizního producenta, který se pokusil založit produkční společnost a obejít šéfa televizní stanice. V mžiku byl z Ruska pryč. Museli jste prostě hrát podle těchto pravidel.

Benedictův problém byl v tom, že to nedokázal, a jeho kariéra tím trpěla. Lidé na ministerstvu ho pořád žádali o „laskavosti“ – studijní cestu do Švédska, plazmovou televizi do kanceláře. Benedict odmítal. Ministerstvo si na něj stěžovalo v Bruselu – ruská strana jako příjemce měla právo schvalovat západní konzultanty. Všechny nové Benedictovy projekty se odkládaly, dokud se záležitost nevyjasní. A on zatím nějak musel žít sebe a Marinu.

Moskevský filmový byznys kvetl, a tak jsem Benedictovi zařídil několik roliček Angličanů v ruských akčních filmech. Seznámil se s pár ruskými herci a učil je správný anglický přízvuk. Byla to nepravděpodobná práce. Přestěhoval se do menšího bytu. Příště jsme se viděli ve Sbarru, Scandinavia byla příliš drahá.

Benedict nepůsobil zachmuřeně. Vždy tak trochu zůstával veselým studentem ze soukromé školy.

„Vstoupil jsem do světa médií,“ oznámil mi. „Jsem v Russia Today.“

Russia Today je ruskou odpovědí na BBC World a Al-Jazeera, čtyřadvacetihodinový zpravodajský kanál vysílající v angličtině (a arabštině a španělštině) do každého hotelového pokoje a domácnosti na světě. Byl zřízen prezidentským dekretem, má roční rozpočet okolo tři sta milionů dolarů a jeho posláním je „prezentovat ruský pohled na světové události“. Neobával se Benedict, že bude dělat PR pro Kreml?

„Jakmile mi něco zcenzurují, odejdu. A Rusko by mělo mít možnost vyjádřit svůj pohled na věc, to je jediné správně.“

Benedicta požádali, aby připravil strategii pro ekonomické zpravodajství. Napsal memoranda pro ředitele stanice, v nichž radil, na jaké sektory podnikání by se program měl zaměřit a jaké otázky by reportéři měli klást ruským manažerům, aby se na to dívali analytici v londýnské City. Nijak ho necenzurovali ani na něj nevytvářeli žádný tlak. Russia Today začala vypadat jako kterýkoli jiný zpravodajský kanál – dramatická hudba před mimořádnými zprávami, seriózní, pohledné moderátorky a neformální sportáči. Čerství absolventi britských a amerických univerzit, kteří by doma museli pracovat zadarmo, dostávali velkorysé finanční nabídky. Samozřejmě všichni probírali, zda se z RT stane propagandistický kanál. Třidvacetiletí západní zaměstnanci sedávali po práci ve Scandinavii a debatovali o tom. „Jde hlavně o vyjádření ruského pohledu na věc,“ uzavírali trochu nejistě.

Od války v Iráku hodně lidí pojalo skepsi vůči kvalitám Západu. A pokud si uchovávali jakékoli představy o jeho nadřazenosti, otrásla jimi finanční krize. Všechna slova, jimiž bylo vybojováno vítězství ve studené válce – „svoboda“, „demokracie“ – jako by otekla, zmutovala, změnila význam, takže se stala zbytnými. Jestliže za studené války Rusko poskytovalo Západu opozici, kterou potřeboval, aby sjednotil své různé svobody (kulturní, ekonomické a politické) do jednoho vypravování, nyní ta opo-

zice zmizela a jednota příběhu Západu se začala rozplétat. A co mohlo být v takovém novém světě špatného na „ruském pohledu na věc“?

„Nic takového jako objektivní zpravodajství neexistuje,“ řekl mi jednou výkonný šéfredaktor Russia Today, když jsem se ho zeptal, jaká je filozofie jeho stanice. Pozval mě do své velké, světlé kanceláře. Mluví téměř dokonalou angličtinou.

„Ale co je ruský pohled na věc? Co Russia Today zastává?“

„Vždy existuje ruský pohled na věc,“ odpověděl. „Vezměte si banán. Pro někoho je to jídlo. Pro někoho zbraň. Pro rasistu je to něco, čím provokuje černocho.“

Když jsem odcházel, všiml jsem si, že o dveře byl opřený bag golfových holí a kalašnikov.

„Děsí vás to?“ zeptal se výkonný šéfredaktor.

Lidem pracujícím v RT nějaký čas trvalo, než vycítili, že něco není úplně v pořádku, že „ruský pohled na věc“ může snadno znamenat „pohled Kremlu na věc“ a „nic takového jako objektivní zpravodajství neexistuje“ znamená, že Kreml cele rozhoduje o tom, co je pravda. Časem se ukázalo, že z celkových asi dvou tisíc zaměstnanců bylo jen asi dvě stě rodilých mluvčích angličtiny. Stanice je ukazovala na obrazovce a nechávala kontrolovat pravopis. Skutečná rozhodnutí dělala v pozadí malá skupina ruských producentů. Nevinné bloky sportovního zpravodajství střídala vstřícná interview s prezidentem. (Jedna z legendárních otázek zněla: „Proč je opozice vůči vám tak malá, pane prezidente?“) Když K., tříadvacetiletý čerstvý absolvent Oxfordu, napsal zprávu, v níž uvedl, že Sovětský svaz v roce 1945 okupoval Estonsko, šéf zpravodajství si ho podal. „Estonsko jsme zachránili,“ řekl mu a nařídil to opravit. Když T., který právě přijel z Bristolu, připravoval zpravodajství o lesních požárech v Rusku a napsal, že prezident situaci nezvládá, bylo mu

řečeno: „Musíš říct, že prezident stojí v čele boje proti požárům.“ V době války s Gruzii běžel na Russia Today nepřetržitě banner „Gruzie páchá v Osetii genocidu“. Nic takového tehdy nebylo prokázáno a nikdy se nemělo prokázat. A až se prezident rozhodne anektovat Ukrajinu a zahájit novou válku proti Západu, RT půjde jako předvoj a bude vyrábět šokující výmysly o tom, že na Ukrajině převzali moc fašisté.

Ale ten, kdo si RT poprvé pustí, takové zprávy nemusí znamenat, neboť tak zjevně prokremelské zpravodajství je jen jednou částí produkce RT. Jeho popularita je založena na tom, čemu říká „jiné zprávy“ nebo „zprávy, o kterých se nepíše“. Julian Assange, vůdčí postava WikiLeaks, měl na RT vlastní talk show. Štědrý prostor dostávají američtí akademici bojující proti americkému Novému světovému řádu, šířitelé konspiračních teorií o 11. září, antiglobalisté a aktivisté evropské extrémní pravice. Častým hostem je lídr UKIP Nigel Farage, George Galloway, extrémně levicový britský podporovatel Saddáma Husajna, uvádí pořad o tendenčnosti západních médií. Stanice byla nominována na americkou televizní cenu Emmy za své zpravodajství o hnutí Occupy a fanoušci ji charakterizují jako „antihegemonickou“. Má nejsledovanější kanál na YouTube s miliardou diváků, je třetí nejsledovanější zpravodajskou stanicí v Británii a její washingtonská redakce se rozšiřuje. Ale stanice není „antihegemonická“ pořad – když se jí to hodí, zaměstnává takové pilíře establishmentu, jako je Larry King, který má na RT vlastní show. Linie Kremlu se tak dostává k mnohem širšímu publiku, než by to dokázala sama o sobě – prezident se dělí o vysílací čas s Julianem Assangem a Larrym Kingem. Je to nový typ kremelské propagandy, založený ani ne tak na kritice Západu z pozic konkurenčního společenského systému jako za studené války, ale spíš na tom, že se vkrade do jeho jazyka

a posmívá se mu zevnitř. V reklamě na Kingovu show naskakují na obrazovce pojmy spojované s jeho osobností: „reputace“, „inteligence“, „respekt“ a další a další, až se slijou v jednu hromadu a navrchu zůstane žertovné „kšandy“. Nato se ve studiu objeví King, otočí se do kamery a pronese: „Raději mocným lidem kladu otázky, než mluvím jejich jménem. Proto najdete moji novou show, Larry King Now, zde na RT. Ptejte se víc.“ Tato krátká reklama jako by natěsnila všechna klišé CNN a BBC do pár vteřin a dohnala je ad absurdum. Čiší z toho dojem, že RT ukazuje západní mediální tradici vztyčený prostředník: každý může mluvit vaším jazykem, nemá to smysl!

Novináři, kterým dojde, o co se jedná, zpravidla rychle odejdou a snaží se vymazat RT ze svých životopisů. Někteří dokonce dávají výpověď nebo si stěžují naživo ve vysílání a prohlašují, že už nechtějí být „Putinovými figurkami“. Ale většina jich zůstává – ti, kteří jsou tak posedlí ideologickou nenávistí vůči Západu, že si neuvědomují (nebo je jim jedno), jak jsou využíváni, ti, kteří tak moc touží být na obrazovce, že by pracovali kdekoli, anebo ti, kteří si jednoduše myslí, že „všechny zprávy jsou vymyšlené, vždyť je to všechno jen taková hra, ne?“ V RT je trvale velká fluktuace – zbavují se těch, kdo začnou dělat problémy, ale o nové zájemce nikdy není nouze. Večer vysedávají ve Scandinavii spolu s dalšími čerstvými expaty, experty na komunikaci a marketingovými konzultanty. Konverzaci prostupuje pohodlný relativismus. Západní novinář, který právě přijal PR zakázku pro Kreml, odpovídá na otázku, jak to jde dohromady s jeho předchozím zaměstnáním. „Je to výzva,“ vysvětluje. Na jeho kariérní trajektorii není nic neobvyklého. Vždyť i šéf moskevské redakce BBC odešel dělat PR pro Kreml. „Byla by to zajímavá práce,“ souhlasí všichni ve Scandinavii. „Rusko je sice drsné, ale Západ je taky špatný,“ zaslechnete často.

Čas od času se za starými expaty, investičními bankéři a konzultanty ve Scandinavii ještě stavím. Pořád jsou opálení, mají bílé zuby a baví se o joggingu. Mnozí z nich opustili manželky a vzali si Rusky, mnozí dnes pracují pro ruské firmy.

Benedict strávil v RT šest měsíců. Pracoval většinou z domova, mailoval své zprávy šéfovi stanice. Ten je všechny ignoroval. Ekonomické oddělení RT je malé a dělat hloubkové zpravodajství o ruských firmách by znamenalo analyzovat jejich korupci.

Když Benedict poslední den zaměstnání odcházel ze své kanceláře, šéfredaktor se s ním přišel na chodbu rozloučit. Jako vždy měl na sobě tvídový oblek.

„Stavil byste se u mě na chvíli?“ vyzval ho svou téměř dokonalou angličtinou. V kanceláři vytáhl bag golfových holí.

„Jsem velký fanoušek golfu. Nechtěl byste si se mnou někdy zahrát?“ otázal se Benedicta.

„Já golf nehraju,“ odpověděl Benedict.

„Škoda. Ale stejně bychom se měli sprátelit. Ozvěte se někdy.“

Benedict odešel zmatený. Ta scéna mu uvízla v paměti. Ten zvláštní Rus, oblečený jako britský gentleman z doby před první světovou válkou, který mu na bezvýrazné chodbě RT afektováním přízvukem nabídl, aby si zahráli golf.

„Co si myslel, takhle oblečený? Co ode mě chtěl?“ podíval se Benedict.

Kdyby zůstal Benedict v RT déle, dozvěděl by se, že šéfredaktor byl všeobecně považovaný za (údajného) člověka tajné služby na pracovišti.

Když Benedicta Rusové odstranili z černého seznamu, dostal další práci od EU – nejdříve v Černé hoře a pak zase v Kaliningradu. Exkláva se změnila. Všude jsou Lexusy a Mercedesy,

nákupní střediska a suši bary. P je nyní ministr. Nosí italské obleky na míru a rolexky; říká se, že když člověk potřebuje schválit nějaký obchod, jeho taxa je 10 000 dolarů za podpis.

Kaliningrad je odříznutý od zemí EU kolem něj, ale místní úředníci to proměnili ve výhodu. Úplatky na hraničních přechodech skýtají velký byznys. Z jejich hlediska je výhodnější, když je Kaliningrad odříznutý. Byznys s úplatky je pečlivě organizovaný na principu efektivního managementu a cash flow, každá úřední vrstva odzdola nahoru až po centrální ředitelství cel v Moskvě si vezme svůj dohodnutý díl. Rusko si osvojilo podnikatelské lekce Západu, které je tam lidé jako Benedict přijeli učit, ale aplikuje je jako obrovský vřed na státní korupci.

Když doběhl jeho poslední projekt, zůstal Benedict v Kaliningradě. Je to Marinin domov a k Irsku už ho toho mnoho nepoutá. Už mu bylo šedesát. V Rusku strávil víc jak deset let. Přivydělává si učením angličtiny.

Večer chodí na procházku se psem po novém Kaliningradě. Všude rostou nové budovy. Staré nábřeží s námořnickými nálevnami nahradila napodobenina německého městečka ze sedmnáctého století s domy z hrázděného zdiva ve veselých, pastelových barvách. V noci jsou nové domy většinou temné a prázdné. Benedict na procházce poklepe rukou na zdi domů. Jsou na poklep duté, je to napodobenina kamene, dřeva a kovu z omítnutého polystyrenu.

VÍTEJ-SBOHEM

S Dinarou jsem se seznámil v baru u jednoho z moskevských nádraží. Do toho baru cestovaly dívky z celé země. Přijely vlakem do města, šly rovnou do baru a doufaly, že tam najdou klienta.